О. І. Кобелянська

КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ І КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ ЯПОНСЬКОЇ ОНОМАТОПОЕТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ЛІНГВОДИДАКТИЧНИХ ЦІЛЯХ

І

Головною метою статті є визначення комунікативного потенціалу японської ономатопоетичної лексики і порушення у зв'язку з цим питання про доцільність її залучення до процесу навчання українців японській мові взагалі, а також до складу відповідних навчальних посібників, підручників, двомовних словників зокрема.

Наявність в японській мові значно більшої порівняно з багатьма іншими мовами світу кількості ономатопоетичної лексики[1] пояснюється фахівцями не лише внутрішньомовними чинниками, насамперед характерними особливостями фонетичної, фонологічної, морфологічної систем цієї мови, надзвичайно продуктивними як у давні часи, так і актуальними донині певними способами словотвору тощо, а й деякими позамовними факторами, найсуттєвішим серед яких, на нашу думку, є геофізично зумовлена й історично підтверджена залежність японців від цілої низки постійних природних катаклізмів, які регулярно з покоління в покоління повторюються у природі – землетрусів, тайфунів, цунамі, зсувів ґрунту і т. ін. Не виключено, що саме це, нарівні з традиційною японською релігією *синто*, для якої одухотворення, а відповідно, й "озвучування" природних явищ та предметів природи є невід'ємною складовою її ідейно-філософського і морально-етичного підґрунтя, сприяло інтуїтивному формуванню в національній свідомості (як і в рефлекторній підсвідомості) японців уважного і надзвичайно спостережливого ставлення до всіх звуків оточуючого їх природного середовища. Адже від вчасно почутих і вірно розпізнаних небезпечних звуків, їхніх обертонів, будь-яких неочікуваних змін у константному довколишньому

[1] Загальновизнаною є думка фахівців, що за кількістю ономатопоетичної лексики японська мова посідає друге (після корейської) місце серед мов світу.

звукоряді часто залежало фізичне виживання індивіда – як його власне життя, так і життя близьких йому людей.

При цьому будь-яку взаємообумовленість і безпосередній взаємозв'язок між історичним етапом розвитку тієї чи іншої мови, її довершеністю та досконалістю і кількістю в ній звуконаслідувальних слів ми категорично відкидаємо. Адже попри значну кількість звуконаслідувань в японській мові, за багатством лексичного складу, рівнем довершеності граматичної структури, стилістичним розмаїттям тощо, як і за досягненнями в галузі художньої літератури, японська мова, безперечно, належить до найрозвиненіших мов світу.

За японською лексикографічною традицією, яка відрізняється від європейської, ономатопоетична лексика за своїм походженням і семантикою поділяється на три головні групи:

1) *ґісей-ґо* (擬声語) – голосовідтворювальні (голосовідображальні) слова;

2) *ґіон-ґо* (擬音語) – звуковідтворювальні (звуковідображальні) слова;

3) *ґітай-ґо* (擬態語) – звукоóбразні (дієвідображальні) слова[2].

Окрім цього, сучасна японська ономатопоетика як одна з галузей лінгвістики оперує також такими ключовими поняттями, як:

– *онґа* (音画) – відображення звука (звукова картина);

– *оннохо* (音の方) – слова-звуки, що віддзеркалюють картину світу;

– *онсей-но сьотьо* (音声の象徴) – звукові символи;

– *онсьотьо* (音象徴) – звуковий символізм;

– *сьотьо-ґо* (象徴語) – слова-символи;

– *імі-но сьотьо* (意味の象徴) – символи значення, символічне значення;

– *кібо-ґо* (気貌語) – слова, що змальовують зовнішність (людини);

– *мойо-ґо* (模様語) – слова, що описують стан, ситуацію тощо;

– *сяйо-ґо* (斜陽語) – слова, що описують форму, вигляд, образ.

---

[2] Деякі японські та зарубіжні дослідники виділяють ще одну групу ономатопоетичних японських слів, які отримали назву *ґідзьо-ґо* (擬情語 – слова, що образно передають тілесні відчуття: сприйняття на дотик тепла, холоду, вологи тощо).

Таким чином, сучасна японська класифікація звуконаслідувальної лексики є досить детальною, а терміносистема, якою оперують японські лінгвісти, багато в чому відрізняється від відповідної європейської, у тому числі й вітчизняної, ономатопоетичної терміносистеми.

Головним формальним критерієм віднесення лексем до класу ономатопоетом у японському мовознавстві передусім є їхня морфемна структура, а саме коренева редуплікація (іноді це лише подвоєння приголосних), яка значно посилює образність та метафоричність цих слів. Однак необхідно зазначити, що в японській мові редуплікація не є винятковою морфологічною ознакою ономатопоетичної лексики. Вона служить також одним із засобів вираження категорії множини. Особливості морфологічної структури японських звуконаслідувальних слів свого часу докладно досліджували японський лінгвіст Аманума Ясусі [Аманума 1974, *5–15*], російська японістка Т. Л. Коршикова [Коршикова 1987, 1988, 1990] та ін., а тому ми не будемо зупинятися на цьому питанні.

Окремої уваги з боку фахівців потребує також проблема перекладу японської ономатопоетичної лексики українською мовою, якій ми плануємо присвятити в майбутньому спеціальну статтю. Зауважимо лише, що звуконаслідування в японській мові передають звуки оточуючого середовища, природні явища, особливості дій, почуттів та вражень мовців з таким розмаїттям конотативних відтінків, такою повнотою і вичерпністю, що при їх перекладі українською, як і будь-якою іншою іноземною мовою, у багатьох випадках необхідно залучати декілька прислівників, дієприслівників, прикметників чи дієслів, щоб хоча б почасти більш-менш адекватно передати їхню семантику.

Комунікативний потенціал певного прошарку лексики будь-якої мови передусім визначається частотністю її використання в реальному повсякденному мовленні, а також у літературі, створеній для задоволення культурних, ділових, інформаційних та інших потреб конкретного колективу мовців.

Що стосується японської ономатопоетичної лексики, то найчастіше вона трапляється:

– у дитячій мові (і, відповідно, у художній літературі, призначеній для дітей);

– у розмовно-побутовому мовленні;

– в окремих фольклорних жанрах: казках, прислів'ях, приказках;

– у художній літературі, передусім – у поезії жанру *хайку*;

– у текстах газетно-публіцистичного стилю;

– у мові японських коміксів *манґа*;

– у сучасних рекламних текстах.

Безумовно, показник частотності навіть для джерел одного функціонального типу залежить від цілої низки різноманітних чинників, зокрема від жанрово-стилістичного різновиду конкретного тексту, комунікативної ситуації, статусу мовця (вікового, соціального, освітнього), адресата тощо, а тому може значно коливатися. Але в середньому, за нашими орієнтовними підрахунками, відсоток ономатопоетичних одиниць у складі лексики, характерної для японських текстів різного походження, становить[3]:

– дитяча мова:

а) діти віком від 2-х до 5-ти років – 10–12 %;

б) діти віком від 6-ти до 9-ти років – 6–8 %;

– японські комікси *манґа* – 8–10 %;

– дитяча література (казки, пісні, вірші) – 5–6 %;

– розмовно-побутове мовлення – 3–4 %;

– рекламні тексти – 2–2,5 %;

– художня література (поезія жанру *хайку*) – 1,5–2 %;

– тексти газетно-публіцистичного стилю – 0,5–1 %.

Численні приклади комунікативно значимих ономатопоетичних одиниць, характерних насамперед для розмовно-побутового мовлення, ми наводимо у своїй дисертаційній роботі, зокрема в розділі, присвяченому аналізу структурно-морфологічних особливостей японської редуплікованої та не редуплікованої ономатопоетичної лексики [*див*.: Кобелянська 2013, *48–60*].

Найуживаніша ономатопоетична лексика, притаманна японській художній літературі, передусім поезії жанру *хайку*, доволі широко була представлена нами в якості ілюстративного матеріалу під час дослідження звукопису та звукового символізму на основі японської ономатопеї [*див*.: Кобелянська 2013, *120–149*].

[3] Виходячи з особливості типології звуконаслідування в сучасному японському мовознавстві, яке безумовно відносить до класу ономатопоетом усі вигуки як людського, так і тваринного походження, у процесі наших підрахунків ми також включали їх до складу ОЛ.

А тому в цій статті хотілося б докладніше зупинитися на особливостях ономатопоетичної лексики японської дитячої мови і мови японських *манґа*, де такі лексичні одиниці, як це видно з наведеного вище переліку, представлені найбільш широко (6–12 % і 8–10 %, відповідно).

Що стосується використання ономатопоетичних слів у японських рекламних текстах, а також текстах газетно-публіцистичного стилю, то необхідно відверто зауважити, що в цьому випадку виокремити в їхніх межах найчастотніші ономатопоетичні одиниці виявилося надзвичайно складно, оскільки їхнє залучення зумовлюється не стільки об'єктивними мовними закономірностями, скільки суб'єктивними індивідуальними уподобаннями авторів відповідних текстів – фахівців у галузі реклами та журналістів.

II

Цікаво, що першим дослідником онтогенетичного розвитку дитячого мовлення в українському мовознавстві був І. Я. Франко зі своєю працею "Дітські слова в українській мові" [Франко 1976–86, *123–126*]. Що ж стосується сучасних вітчизняних фахівців із цієї наукової проблематики, то серед них слід виділити такі імена, як Т. С. Бакіна [1997], А. М. Богуш [2003], Н. Я. Дзюбишина-Мельник [1996], Н. В. Зозуля [2002], О. С. Снитко, І. В. Сухан [1993], О. В. Чубенко [2011] та ін. Так, із приводу ролі звуконаслідування у процесі онтогенезу дитячого мовлення О. В. Чубенко у статті під назвою "Передумови формування усного мовлення у дітей" наголошує: "Початок дитячого мовлення починається із звуконаслідування та з декількох простих нескладних звуків, що складаються з одного або двох складів. При цьому перші звуконаслідування і слова є символами предметів і явищ. На початку розвитку мовлення відбуваються вимовляння різноманітних звуків. Це так званий дитячий лепет, який разом з жестами є засобом спілкування дитини з навколишнім світом. Потім починається ознайомлення із значенням окремих слів і фраз та водночас із тим починають звуконаслідуватись деякі найпростіші слова і звуконаслідувальне позначення предметів" [Чубенко 2011].

А дослідженням японського дитячого мовлення в Україні свого часу активно займалась Л. В. Богдан, поза увагою якої, окрім

усього іншого, не залишилась також ономатопоетична лексика. Зокрема, у статті "Структурно-семантичні особливості японської дитячої ономатопоетичної лексики" дослідниця виділяє у складі японської дитячої ономатопеї кілька найуживаніших (відповідно, і найбільш комунікативно значимих для японської дитячої мови) лексико-семантичних груп (ЛСГ):

1) ЛСГ "імітація звуків живої природи", що об'єднує ономатопоетичні слова, які позначають звуки та голоси людей, тварин, комах. Найчастотнішими одиницями цієї групи, якщо брати до уваги їхні структурні та фонетичні різновиди, є такі слова: *ван-ван* (ワンワン) – гав-гав (собака), *ня-ня* (ニャーニャー) – няв-няв (кішка), *а-хха-ха* (アッハハ) – сміх людини.

2) ЛСГ "імітація звуків неживої природи", до якої належить відносно невелика кількість ономатопоетичних слів, серед яких лексема *пюу-пюу* (ピューピュー), що означає звук завивання вітру, є найчастіше вживаною.

3) ЛСГ "опис звуків предметів побуту", яка здебільшого охоплює звуки предметів домашнього вжитку, музичних інструментів та транспортних засобів: *кюрурі-кюрурі* (キュルリキュルリ) – звук крану, який відкручують; *поко-пон-поко-пон* (ポコポンポコポン) – звуки барабану; *поппо-поппосюппо-сюппо* (ポッポポッポシュッポシュッポ) – звук руху поїзда.

4) ЛСГ "опис руху", до якої входять ономатопоетичні слова на позначення руху тварин і людей, а також поодинокі лексеми, що описують рух частин тіла і окремих предметів: *пьон-пьон* (ピョンピョン) – стрибати (про зайця, кроля); *тобо-тобо* (とぼとぼ) – чвалати, плентатися.

5) ЛСГ "опис дії", у межах якої найчастотнішими є ономатопоетичні лексичні одиниці, що описують такі дії:

– *міру* (見る) – дивитися, бачити,
– *таберу* (食べる), *куу* (食う) – їсти,
– *наку* (泣く) – плакати,
– *варау* (笑う) – сміятися.

Ономатопоетичні слова, що характеризують відповідні дієслова цієї групи, зазвичай утворюють семантичні поля, об'єднані спільним семантичним компонентом – дієсловом, яке вони описують. Типовими прикладами, на думку Л. В. Богдан, можуть бути такі ономатопоетичні одиниці у складі відповідних слово-

сполучень, як: ***дзіттоміру*** (じっと見る) – вдивлятися; ***дзіро-дзіроміру*** (じろじろ見る) – витріщати очі; ***сіку-сікунаку*** (しくしく泣く) – пхикати, скімлити; ***ваа-ваанаку*** (ワーワー泣く) – завивати, ревіти; ***ніко-ніковарау*** (にこにこ笑う) – сміятися; ***ніккорі-варау*** (にっこり笑う) – усміхатись; ***нітто варау*** (にっと笑う) – шкірити зуби.

6) ЛСГ "опис стану", ономатопоетичні одиниці у складі якої найчастіше образно відображають фізичні та моральні стани людини чи іншої істоти: *пеко-пеко* (ぺこぺこ) – голодний; *кута-кута* (くたくた) – втомлений, виснажений; *кан-кан* (かんかん) – розлючений; *укі-укі* (うきうき) – веселий, щасливий.

При цьому, як вважає Л. В. Богдан, релевантними для аналізу в межах перших трьох ЛСГ можуть бути також відповідні елементарні значення, а саме: "гучність звуку", "якість звуку", "довгота звуку" тощо. Для ЛСГ "опис стану" передбачено наявність семи "позитивності" та "негативності", тоді як для ЛСГ "опис руху" – сем співвіднесення з об'єктом руху (людина, тварина, неживий предмет тощо), а також сем "швидкості" та "напрямку" [*докл. про це див.:* Богдан 2010, *4–5*].

Ще однією особливістю японської дитячої ономатопеї, притаманною насамперед мові коміксів-*манга*, призначених для дітей молодшого віку, є значна кількість оказіональних ономатопоетичних утворень, зазвичай відсутніх у словниках. Характерним є те, що морфологічна структура цих оказіональних ономатопоетичних одиниць досить часто виходить за межі типових структурних моделей японських ономатопоетом. Спираючись на дослідження японських лінгвістів Ф. Тамамури та Х. Какехі, Л. В. Богдан із цього приводу зазначає: "Аналіз як давніх, так і сучасних текстів дитячої японської літератури показав, що серед ономатопоетичних слів доволі часто зустрічаються малоінтегровані лексичні одиниці оказіонального характеру. Найширше вони вживаються у коміксах. Так, наприклад, *па* (パッ) – передає звук під час перетворення людини в предмет; абуку-о-тобасу *пуу-пуу-рарарапуу-рарара* (あぶくを飛ばすぷーぷーらららぷーらららら) – описує звук пускання бульбашок; дзоо-сан хана-де мідзудеппоо *пусюуцу* (象さん鼻で水鉄砲プシューツ) – передає звук потоку води, яку слон випускає хоботом; *ґаґаґаґаґа… дододододо… доссьоон* (ガガガガガ。。。ドドドドド。。。ドッショーン) –

передає звуки ударів під час боротьби тощо" [*докл. про це див.:* Богдан 2010, *5*]. До оказіональних утворень дитячої японської мови дослідниця відносить також деякі сполучення ономатопоетичних слів, лексичні одиниці у складі яких мають різні структурні моделі. «Такі автономні сполучення ономатопоетичних слів, – підкреслює вона, – не є стійкими, їх утворення спричинені контекстом. Функція цих ономатопоетичних слів пов'язана не стільки з описом певного образу, скільки з "прямим передаванням" цього образу. Так, у казці "ちからたろう" ("Богатир Таро". – *О. К.*) лексичне значення дієслова *іку* (行く) – "іти" описується таким сполученням ономатопоетичних слів: *носсі-дзянґа-дзусін* (のっしじゃんがずしん). В іншій казці "ぶんぶくちゃがま" ("Чайник Бунбуку". – *О. К.*) звуки сопілок та барабанів передані через таке сполучення оказіональних ономатопоетичних слів: Фуе я тайко-ґа мата хібікімасіта. *Донцяка-донцяка, топпікі-пій. Сутетеке-тен, додонґа-дон* (笛やたいこがまた響きました。どんちゃかどんちゃか、とっぴきぴい。すててけてん、どどんがどん). Отже, такі оказіоналізми, – робить висновок дослідниця, – можемо назвати однією зі структурно-семантичних особливостей дитячої японської мови» [*про це див.*: Богдан 2010, *б*].

Взагалі слід зазначити, що в невеликій за обсягом статті Л. В. Богдан вдалося викласти таку кількість цікавих спостережень і зробити стільки суттєвих наукових висновків, що залишається лише жалкувати, що японська дитяча ономатопея не стала головним об'єктом її дисертаційного дослідження, над яким вона плідно працювала і яке через низку обставин так і не завершила.

III

У одній із наших попередніх статей, присвячених японській ономатопеї, ми вже наголошували на тому, що важливим показником не тільки частотності слововжитку ономатопоетичної лексики в сучасній японській мові, а й оцінки японськими лінгвістами комунікативного потенціалу цих слів є той факт, що створений науковим колективом найвідоміших японських фахівців у галузі методики викладання японської мови як іноземної "Словник базової японської лексики для іноземців" (外国人のための基本語用例辞典 – "*Ґайкокудзін-но таме-но ніхон-ґо йореідзітен*", Токіо, 1971) [Словник базової японської лексики… 1971] при загальному

обсязі 2 500 ключових слів налічує у своєму головному реєстрі 81 ономатопоетичну лексичну одиницю, тобто майже 3,3 % від усього масиву лексики, визначеної в якості активного словникового запасу для іноземців, які вивчають японську мову. А весь масив ономатопоетичних слів, рекомендованих провідними японськими фахівцями – авторами цього словника – як для активного, так і пасивного засвоєння іноземними студентами, який теж наводиться в цьому словнику, налічує 193 лексичні одиниці – тобто понад 7,7 % від загального обсягу лексики цього словника навчального типу, що є надзвичайно високим показником кількості ономатопоетичних слів для лексичної основи будь-якої мови світу.

При цьому, за спостереженнями фахівців, для іноземців, що вивчають японську мову, саме ономатопоетичний шар лексики є одним із найскладніших при опануванні лексичної системи японської мови в цілому: "Проблема полягає зовсім не в написанні або прочитанні тих чи інших одиниць, як у випадку з ієрогліфікою. Тут ми стикаємося з задачею іншого рівня. Асоціативне мислення японця й іноземця (у даному випадку – європейця) не збігаються. Те, що є очевидним для першого, для другого дуже часто не значить абсолютно нічого. Японці кажуть, що при вивченні ономатопоетики не можна діяти механічно" [Подшибякина 2003, *46*].

З такою думкою можна було б цілком погодитися, однак, як свідчить наш власний викладацький досвід, залучення ономатопоетичної японської лексики до навчального процесу, зокрема на практичних заняттях з японської мови, значно пожвавлює урок, а така лексика, як правило, доволі успішно й швидко засвоюється українськими студентами, принаймні тими, що вивчають японську мову як свою майбутню фахову спеціальність. Саме тому ми вважаємо, що вітчизняним викладачам японської мови, аби зацікавити студентів, слід знайомити їх з явищем ономатопеї, починаючи вже з перших занять.

Справжня проблема полягає в іншому, а саме – у вирішенні важливого лінгводидактичного завдання: за якими критеріями і які японські ономатопоетичні одиниці слід відбирати для засвоєння іноземними, зокрема українськими, студентами? У якій

кількості їх відбирати для того чи іншого етапу вивчення японської мови і в якій послідовності це краще робити?

Зазвичай, на першому етапі вивчення японської мови викладачі знайомлять своїх студентів передусім з японськими ономатопоетомами, що відтворюють звуки тварин та птахів:

わんわん [ван-ван] – "гав-гав";
けろけろ [керо-керо] – "ква-ква", "кум-кум";
ぶうぶう [буу-буу] – "хрю-хрю";
かかなく [кака-наку] – "кар-кар";
こけこっこ [коке-кокко] – "ку-ку-рі-ку";
めめ [ме-ме] – "мм-е" (мекання кіз) тощо.

Відомий фахівець у галузі методики викладання японської мови як іноземної, професор університету Кіото-Санґьо Уемура Сусуму пропонує такий перелік японських ономатопоетом із 34-х лексичних одиниць, рекомендованих ним (із відповідним посиланням на "Словник використання звуконаслідувальних та звукозображальних слів" [*див.*: Атода, Хосіно 1995]) для першочергового засвоєння іноземними студентами. Водночас він пояснює значення цих ономатопоетом в японській мові таким чином[4]:

さらさら [сара-сара] – "дзюрчання води";
ざあざあ [дзаа-дзаа] – "шум хвиль";
わんわん [ван-ван] – "гав-гав";
ぴょぴょ [пьо-пьо] – "ціп-ціп";
ぴーちく [пі-тіку] – "голос пташенят, голос лелеки";
にやにや [нія-нія] – "хитро посміхатися";
ふらふら [фура-фура] – "гойдатися";
ゆらゆら [юра-юра] – "колихатися";
さんさん [сан-сан] – "яскраво світити (про сонце)";
こうこう [коу-коу] – "яскраво світити (про місяць)";
がたがた [ґата-ґата] – "про звук, що утворюється при ударі твердих предметів";
じろじろ [дзіро-дзіро] – "допікати поглядами";
しげしげ [сіґе-сіґе] – "дивитися зі здивуванням";
じっと [дзітто] – "глянути здивовано";
てくてく [теку-теку] – "долати довгий шлях пішки";

[4] Тлумачення значень японських ономатопоетом, зроблені Уемурою Сусуму російською мовою, наводяться нами в перекладі українською.

すたすた [сута-сута] – “упевнено крокувати вперед”;
ぶらぶら [бура-бура] – “іти не поспішаючи”;
よちよち [йоті-йоті] – “іти маленькими кроками”;
とぼとぼ [тобо-тобо] – “ледве плестися (про ходу)”;
しゃなりしゃなり [сянарі-сянарі] – “іти кокетливо, манірно”;
きらきら [кіра-кіра] – “виблискувати (про щось блискуче)”;
たら [тара] – “кап-кап”;
べっとり [бетторі] – “обліплювати (щільно)”;
しんしん [сін-сін] – “настати, запанувати (про тишу)”;
むむ [му-му] – “також про тишу, але більш підкреслено”;
たじたじ [таджі-таджі] – “пробуркотіти”;
ぐしゃ [гуся] – “похитнутися”;
ぐさつ [гусацу] – “падати у (на) щось м’яке”;
ずがーん [дзуґан] – “різко вдаритися”;
どかあん [докаан] – “бабах!”;
ほんのり [хоннорі] – “про щось, що ледве проявляє себе”;
こんがり [конґарі] – “засмагнути (на сонці)”;
かんがり [канґарі] – “засмагнути, але дещо меншою мірою, ніж こんがり [конґарі]”.

Саме ці ономатопоетичні одиниці проф. Уемура Сусуму вважає за доцільне і навіть необхідне включати до складу лексики, рекомендованої для активного засвоєння іноземцями, які опановують японську мову, вже на початковому етапі навчання [Уемура 2005]. А повний перелік японської ономатопоетичної лексики (81 лексема), рекомендованої для активного засвоєння іноземцями, ми наводимо у відповідному додатку (*Додаток А*) до нашої дисертаційної роботи [*див.*: Кобелянська 2013, *225–242*].

Що ж стосується переліку японських ономатопоетичних слів (193 лексеми), рекомендованих для активного і пасивного засвоєння іноземцями авторами вже згадуваного нами “Словника базової японської лексики для іноземців”, то ми наводимо цю лексику з відповідними прикладами її слововжитку, перекладеними нами українською мовою у відповідному додатку (*Додаток Б*) до нашої дисертаційної роботи [*див.*: Кобелянська 2013, *242–286*].

Водночас ми пропонуємо вітчизняним викладачам самостійно оцінювати як актуальність цих лексичних одиниць, так і можливу послідовність їхньої презентації на тому чи іншому етапі оволодіння японською мовою залежно від конкретних умов навчання,

контингенту учнів тощо. Зауважимо лише, що найважливішими критеріями відбору цієї лексики для її активного чи пасивного засвоєння ми вважаємо:

– частотність використання тієї чи іншої ономатопоетичної одиниці в текстах різних функціональних стилів мовлення;

– частотність окремих ономатопоетом в японській художній літературі, насамперед у прозових, драматичних та поетичних творах, що входять до університетської програми з курсу японської літератури;

– частотність ономатопоетичних одиниць у фразеологічному фонді японської мови, де така лексика також трапляється доволі часто;

– багатозначність тієї чи іншої ономатопоетичної одиниці, що дозволяє значно розширити сферу її активного використання в мовленні;

– величина синонімічного ряду, до якого входить та чи інша конкретна ономатопоетома тощо.

Ми переконані, що обов'язкове оволодіння студентами-іноземцями, у тому числі й студентами, які опановують японську мову у вищих навчальних закладах України, певним мінімумом найчастотнішої ономатопоетичної японської лексики є необхідною умовою для ефективного спілкування і взаємопорозуміння з носіями цієї мови, а також адекватного сприйняття різноманітних усних і письмових текстів, що належать до різних функціональних стилів, насамперед тих, де така лексика трапляється досить часто.

IV

Проте у зв'язку з цим перед викладачами-японістами постає ще одне складне питання, а саме – питання про органічне включення ономатопоетичної лексики до складу відповідних навчальних посібників, підручників, двомовних словників тощо. Ця лінгводидактична проблема ще потребує ґрунтовного теоретичного і всебічного практичного дослідження, а також ретельної апробації в навчальному процесі. Однак деякі кроки в цьому плані вже зроблені, і ми можемо стисло їх охарактеризувати.

Ідеться про "Японсько-український словник ономатопоетичної лексики", над яким ми нині працюємо, і який має виконувати не лише суто довідкову функцію під час перекладу різноманітних японських текстів, а й містити матеріал, який дозволив би

використовувати його в певних лінгводидактичних цілях, зокрема для активного поповнення словникового запасу студентів, накопичення ними відповідних фахових знань тощо.

Перед початком роботи над словником ми визначили для себе й спробували обґрунтувати основні макро- та мікроструктурні характеристики майбутнього словника, з якими хотіли б стисло ознайомити своїх колег.

Нагадаємо, що реєстр одного з найвичерпніших на сьогодні словників японської ономатопоетичної лексики 「擬音語・擬態語 4 500 日本語オノマトペ辞典」 ("Gion-go gitai-go nihon-go 4 500 onomatope jiten" – "4 500 звуконаслідувальних та звуковідображальних ономатопоетичних слів японської мови: Словник") [Оно 2007], укладачем якого є японський лінгвіст Оно Масахіро, містить 4 500 ключових ономатопоетичних слів, тоді як у переважній більшості європейських мов, у тому числі й українській, фахівці нараховують у середньому від 250 до 400 звуконаслідувальних лексем [Гаценко 2003, *15*]. Проте, оскільки цей словник містить чимало оказіональних і застарілих ономатопоетичних слів, якими можна знехтувати, а також значну кількість вигуків, що зазвичай входять до складу будь-якого японсько-іншомовного словника (а тому їх також можна не включати до реєстру спеціалізованого ономатопоетичного словника), оптимальний обсяг майбутнього "Японсько-українського словника ономатопоетичної лексики", на нашу думку, може нараховувати від 1 500 до 2 000 ключових лексем. Саме таку кількість японських ономатопоетичних слів, до речі, містять більшість сучасних японсько-англійських словників ономатопоетичної лексики.

Відбір ономатопоетом до словника, як ми вже зазначали, має здійснюватися на засадах їхньої частотності та комунікативної значимості в сучасній японській мові, а докладність тлумачення семантики, тобто обсяг окремої словникової статті, значною мірою повинен залежати від потенційної складності сприйняття значення тієї чи іншої японської ономатопоетоми українськими мовцями.

Розміщення ключових японських лексем у словнику має відбуватися відповідно до порядку розташування графем *кани* в японській складовій абетці "*Годзюон*". Проте ми не виключаємо також можливості в якості своєрідного додатка до словника

наведення окремих списків ОС, об'єднаних у лексико-тематичні групи під відповідними назвами: "Голоси людей", "Голоси тварин", "Кличні слова", "Звуки природних явищ (вітер, дощ, сніг, град, гроза, землетрус тощо)", "Звуки різних побутових механізмів", "Звуки транспортних засобів", "Звуки музичних інструментів", "Звукозорові особливості ходи людей", "Звукозорові особливості переміщення різних предметів (пересування, перекочування, падіння тощо)", "Різноманітні удари" і т. ін.

Що ж стосується основних мікроструктурних характеристик майбутнього "Японсько-українського словника ономатопоетичної лексики", то їх краще розглянути на прикладі кількох типових словникових статей:

ありあり [ari-ari] (прислівник; ～と) – **виразно, чітко, розбірливо; яскраво, живо; як живий.**

10 年経ったのにあのことがありありと頭に浮かんでいる。

Минуло вже десять років, але той випадок виразно спливає в пам'яті.

喜びが顔にありありと出ている。

Радість живо відбивається на (його) обличчі.

がやがや [gaya-gaya] (прислівник; ～する) – **шумно, гомінливо, галасливо; шуміти, гомоніти, галасувати.**

生徒が運動場でがやがや騒いでいる。

На спортивному майданчику галасували школярі**.**

からから [kara-kara] (прислівник; ～と) – **сухо; порожньо, спорожніти; дзвінко, голосно; торохкітливий, торохтіти.**

1) **сухо**

のどがからからです。

У горлі пересохло.

2) **порожньо, спорожніти**

米びつがからからになりました。

У коробі для рису порожньо (Короб для рису спорожнів).

3) **дзвінко, голосно**

友達がからから笑った。

Друзі дзвінко (голосно) сміялися.

4) **торохкітливий, торохтіти**

缶をふると、からから音がする。

Якщо потрясти консервну банку, то вона торохтить.

ぎゅうぎゅう [gyu:-gyu:] (прислівник; ～と・～だ・～の・～に) – **ледве, ледь, ледь-ледь, насилу.** *Близьке за значенням:* きゅうきゅう [kyu:-kyu:].

シャツをかばんにぎゅうぎゅうつめる。

Ледве помістив сорочку в сумці.

まんいんの電車でぎゅうぎゅうおされて、苦しかった。

Замучився, їдучи в переповненому вагоні метро.

朝の電車はまんいんでぎゅうぎゅうだ。

Насилу втиснувся в ранковий переповнений вагон метро.

たらたら [tara-tara] (прислівник; ～と・～だ・～の・～に) – **капати, стікати, точитися;** (перен.) **сипати, розсипатися** (про компліменти, люб'язності тощо); (про почуття) **бути переповненим.** *Близьке за значенням:* だらだら [dara-dara].

1) **капати, стікати, точитися**

ひたいからあせがたらたら流れる。

Піт градом стікає з чола.

鼻水がたらたら出る。

(У мене) капає з носа.

2) (Перен.) **сипати, розсипатися**

たらたらとおせじを言う。

Сипати компліментами (Розсипатися в компліментах).

3) (Перен.) **бути переповненим, переповнювати**

不平たらたらでちっとも働かない。

Будучи роздратованим (*досл.*: "переповненим незадоволенням"), зовсім не можу працювати.

По-перше, у словниковій статті після ключового ономатопоетичного слова має міститися англо- чи українськомовна транскрипція цього слова, що дозволить користувачам послуговуватися цим словником навіть на початковому етапі вивчення японської мови. При цьому бажано зазначати також подовження окремих голосних звуків у складі ключових лексем відповідними позначками (:) або (¯).

По-друге, у дужках слід зазначити частину мови, в якості якої ключова ономатопоетома найчастіше виступає в усних та письмових текстах, а також навести найпродуктивніші словотвірні афікси (постфікси), які переводять цю лексему до складу інших частин мови.

По-третє, для пришвидшення пошуку українськомовних відповідників під час перекладу японської ономатопоетичної лексики варто, на нашу думку, навести відразу весь ряд можливих українськомовних варіантів цих відповідників, виділивши їх жирним шрифтом.

По-четверте, у разі наявності у ключових японських ономатопоетичних слів синонімів чи близьких за значенням лексичних одиниць це також має бути обов'язково зазначено у відповідній словниковій статті окремим рядком.

По-п'яте, різні значення японських ономатопоетичних слів мають бути пронумеровані і проілюстровані відповідними прикладами, перекладеними українською мовою. Для цього бажано залучати не тільки приклади з наявних тлумачних чи двомовних словників японської ономатопоетичної лексики, а й спеціально підібрані мовні зразки використання відповідних ономатопоетом у художніх прозових і поетичних творах, насамперед тих, що входять до програми курсу японської літератури.

Ми вважаємо, що за цих умов словник і справді зможе виконувати не лише довідкову функцію під час перекладу відповідних японських текстів, але й буде використовуватися в лінгводидактичних цілях, зокрема дасть можливість студентам, які опановують японську мову і літературу, активно поповнювати свій словниковий запас, накопичувати відповідні фахові знання тощо.

ЛІТЕРАТУРА

[Аманума Ясусі] 天沼寧「擬音語・擬態語辞典」 (Gion-gogitai-gojiten – 'Словник звуконаслідувальних та звуковідображальних слів"). Токіо, *1974*.

[Атода Тосіко, Хосіно Кадзуко] 阿刀田稔子・星野和子「擬音語擬態語使い方辞典」 (Gion-gogitai-gotsukai-katajiten – "Словник способів використання звуконаслідувальних та звукозображальних слів"). Токіо, *1995*.

Бакіна Т. С. **Сучасний фольклор школярів (Особливості творення й побутування):** Автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.01.07. Київ, *1997*.

Богдан Л. Структурно-семантичні особливості японської дитячої ономатопоетичної лексики // **Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Серія "Східні мови та літератури".** Київ, *2010*. № 16.

Богуш А. М. **Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: навчальний посібник.** Київ, *2003*.

Гаценко І. О. **Типологічні особливості звуконаслідувальних слів** (на матеріалі української, російської та англійської мов): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Київ, *2003*.

Дзюбишина-Мельник Н. Я. Художнє слово в устах дитини // **Культура слова.** Київ, *1996*. Вип. 48–49.

Зозуля Н. В. **Роль експресивності дитячого фольклору у формування мовної особистості дитини:** Автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.02. Київ, *2002*.

Кобелянська О. І. **Ономатопоетична система сучасної японської мови (таксономічний, семасіологічний, функціональний та лінгводидактичний аспекти):** Дис. … канд. філол. наук: 10.02.13. Київ, *2013*.

Коршикова Т. Л. К вопросу о морфологической классификации ономатопоэтических слов современного японского языка // **Язык и культура.** Москва, *1987*.

Коршикова Т. Л. Описание лексического значения ономатопоэтического слова // **Вестник МГУ. Сер. 13, Востоковедение.** Москва, *1988*. № 4.

Коршикова Т. Л. Звуковой состав японских ономатопов // **Слово и образ.** Москва, *1990*.

Снитко Е. С., Сухан И. В. Типы номинативной деятельности в онтогенезе речи // **Лінгводидактика слов'янських мов як феномен культури. Темат. зб. наук. праць** / Під ред. Н. Ф. Зайченко та ін. Київ, *1993*.

[Оно Масахіро] 「擬音語・擬態語 **4 500** 日本語オノマトペ辞典」 (Gion-gogitai-go 4500 nihon-goonomatopejiten – "4 500 звуконаслідувальних та звукозображальних ономатопоетичних слів японської мови: Словник"). Токіо, *2007*.

Подшибякина А. А. **Ономатопоэтическая лексика в японском языке: Учебное пособие для студентов востоковедных вузов.** Москва, *2003*.

[Словник базової японської лексики для іноземців] 「外国人のための基本語用例辞典」(Gaikokujin-notame-nonihon-goyoreijiten). Токіо, Бунка-тьо, *1971*.

Уемура Сусуму. **Курс лекцій з історії японської мови.** Київ, *2005*. – Режим доступу: http:// www.philology.kiev.ua/php/26/bibl.html

Франко І. Я. Дітські слова в українській мові // **Франко І. Я. Зібрання творів:** У 50 т. Київ, *1976–1986*. Т. 26.

Чубенко О. В. Передумови формування усного мовлення у дітей // **Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Випуск № 5: Дошкільна, початкова та корекційна освіта.** *2011*. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp5/chubenko.pdf